

over de bijzon-
nade, door Dr
ade particulier
vernieuwende
Geest. Van die
zij onweder-
voor het Gere-
tbewijzen ging
vatting van De
uurlijk ziet als
verbeurde en
unst. Welnu,
genade.
ch onmogelijk,
lezen, dan dat
h soms (of
erstaan wordt,
ederstandelijk,
ade-werkingen
iging"; zeker
arover de ge-
n waarblij de
erstuk, d.w.z.
rminius, dat
l was van die
j er niet mede
erschijsen.
aken was van
ontra-Remon-
Remonstrantie
g hier genade
ant daar staat
leiligen Geest
minius c.s.
Gomarus, en
eantwoord.
zij wel onwe-
n: Naast deze
ik is, zijn er
ander goed-
tist in de lijn
eborenen heb-
zijn er onder
genade met-
andere naam
me, en komt
dordtsche Ca-
en toelichting
en, in eenige
van den Hei-
door de ver-
dag 25.) Als
t hij hier de
en is, en hij
gen Joden en
kinderen van
naritaan had
eloof heeft U
weer in het
erbondszenen,
anwijzing van
en het geloof
raking komt,
uiten: Neder-
modaan.
e bevestigt de
lfs uit deze
wekken", en
Paulus of de
ghewaarder)
abraham".
ogachtend,
WILSCHUT,
misverstand
ren. Het was
nis had kun-
v. j.l.; en ik
bl. 112 vindt,
stuk ontving,
nkele weken
alles (ook al
ij krijgt deze
kt is. Dit is
zou anders
wil „blijven”.
derde alinea
in ligt. Maar
arom rusten.
of, Hepp een
aar die toch
an de onder-
eft het over
aart hij dan
d en overal,
klaart tevens,
it naar mijn
genadegiften
ring en ver-
essen niet op
genade.
een bepaalde
t van haar
niet aan, te

beweren, dat die onwederstandelijkheid kenmerk is van „de” genade „altijd en overal”. Inzender laat Prof. Hepp het hebben over „de genade van de vernieuwende en heiligende werking van den Heiligen Geest”. Maar Prof. Hepp had het over: „de genade in Christus”, en hij verklaarde, dat deze altijd was, wat inzonder thans naar voren brengt. Maar daarin lag juist de fout van Prof. Hepps betoog. Een fout, juist in het redebeleid van zijn aanval op Ds de Graaf. Want als die zegt: „een uitlooper” der genade ziet er zoo en zoo uit, dan heeft het geen zin, tegen hem aan te voeren: maar in het „centrum” ziet het er heel anders uit, en wat ik daar zie, dat is er overal. Dat was juist te bewijzen. En het bewijs daarvan achtte Prof. Hepp overbodig.

4. In verband hiermee valt het op, dat inzonder eenerzijds onbewust Prof. Hepps woorden uitlegt, zóó, dat ze gemakkelijker met zichzelf te rijmen vallen, terwijl hij er aan voorbijgaat, dat Ds Spier het niet had over „de genade in Christus”, doch over „de genade, die met Christus in verband staat”.

5. Het is niet juist, dat Ds Spier in zijn „Reformatie”-artikelen de opvatting van Ds de Graaf zou verdedigd hebben. Hij heeft alleen het pleidooi van diens aanklager getoetst. Wat heel wat anders is. Van het genadebegrip van Ds de Graaf is Ds Spier dan ook niet uitgegaan. Hij heeft slechts „neen” gezegd daar, waar Prof. Hepp beweerde, dat de genade in Christus altijd die kracht ontwikkelt, die ze slechts (zie ons citaat 25 Nov., bl. 112) op bepaalde oogenblikken en in bepaalde weldaden wil ontwikkelen. En ik zeg met hem: neen.

6. Het is dus m.i. logisch niet verantwoord, in het betoog van Ds Spier te lezen, dat de „particuliere genade” (der wederbaring etc.) door den mensch soms of dikwijls kan weerstaan worden en weerstaan wordt. Niet van „die” genade, maar van „de genade, die met Christus in verband staat” heeft Ds Spier iets beweerd. Dat iets raakte het eigenlijke punt in kwestie in het geding, dat Prof. Hepp tegen Ds de Graaf heeft. Dat Prof. Hepp juist die klip heeft omzeld, is reeds door anderen opgemerkt. Het verschijnsel is overigens niet nieuw. Tot nu toe heeft elke brochure van Prof. Hepp het punt, waar eigenlijk alles op aankwam (ziel, persoon, de mogelijkheid van een „uitlooper”) laten liggen. Behalve één keer: het tweezijdige verbond. Maar toen ontkenne hij wat te bevestigen was.

7. Wie aan haarkloverijen denkt, als wij scherp onderscheiden tusschen „de” genade, en „een bepaalde genade (welddad)”, die vergist zich. Men moet de belijdenis niets opdringen, wat er niet in ligt; dat wordt een valsche hand aan de belijdenis. Hier ligt meteen de verklaring, waarom ik, die geen roeping heb de meening van Ds de Graaf (of van anderen) te verdedigen, wel gaarne een artikel als van Ds Spier plaatste, en nog vandaag plaatsen zou; een artikel, waarin aangetoond wordt, hoe scheef alles getrokken wordt, als een niet scherp onderscheidend officier een scherp requisitoir houdt in een massa-proces (met tot nu toe geen bekentenissen). Inzender herinnert er aan, dat de Remonstranten zeiden: de genade is niet onweerstaanlijk. Maar daarmee is de zaak niet uitgepraat. Immers, Trigland laat met vette letters drukken, dat de Remonstranten de genade onwederstandelijk noemden. In zijn Opuscula, Amsterdam, 1640, I, 501, begint hij een nieuw hoofdstuk: „Van de krachtighe ghenade der Wedergeboorte, die de Remonstranten noemen, de Onwederstaenlijcke ghenade”. Zóóver is het er vandaan, dat de Gereformeerden in de dagen van Dordt zouden beweerd hebben, wat Prof. Hepp thans zoo gemakkelijk als abc der gereformeerde leer decreteert, dat Trigland aan den rand opmerkt: „Arminius ende de Remonstranten hebben de luyden de onwederstaenlijckheyt in 't hooft ghebracht”. En het hoofdstuk zelf begint als volgt:

„Om die krachtig-werckende ghenade, door welke d'uytverkorene krachtelijk bekeerd worden, hatelijk te maken, hebben Arminius en de zijnen, de selve genaemt een onwederstaenlijcke genade: ghelijck als of de mensche daer door met geweld tot het geloove ende bekeeringe gedwongen wierde. Derhalven en hebben niet wy... maar sy den luyden dese onwederstaenlijckheyt, in 't hooft gebracht. Wij mochten derhalven dit woort, als hatelijk, ende inde Schrifture niet ghebruyckelijck zijnde, verwerpen. Doch evenwel, dewijl haer belijft dit woort immers te ghebruycken, ende de ghenade, die zy bekenneen, een wederstaenlijcke genade te noemen, soo laet ons besien, wat daer van, volghens Godes woort, te houden zy.”

Inzender ziet dus, dat de gereformeerden — gelijk we in ons no. van 26 Nov. reeds opmerkten door een citaat uit Bavinck — op den term onwederstandelijke genade niet hebben gestaan. Zij waren er gelukkig ver vandaan, op dezen gelsoleerden en daarna door generaliseering gefixeerden term dan weer een heel huis te bouwen; wat maar ongelukken geeft, als men hem niet precies heeft geëxegeseerd. Hieronder zullen we zien, dat de gereformeerden — gelijk hierboven betoogd werd — slechts van een bepaalde genadewerking Gods betoogden, dat men ze niet kon weerstaan. Men bedenke hierbij, dat Trigland lid was van de commissie tot vaststelling van den tekst der Dordtsche Leerregels. Een belangrijk getuige dus.

8. Inzender vat, als ik hem wel begrijp, art. 4 der Remonstrantie zoo op, dat daar zou staan: „die genade is niet onweerstaanlijk”. Maar feitelijk staat er dat niet. „Niet onweerstaanlijk” kan — blijkens den latijnschen tekst — alleen slaan, niet op: „genade”, maar op: „manier (van werking)” (quod ad modum operationis ejus gratiae attinet, non est ILLE irresistibilis). Wat daar achter zit, moge Trigland weer verhalen (502/3):

„De Remonstranten (onder welke Wtenbogaert de voornaemste) seggen, dat dese (bewegende) want daar gaat 't over, zie hieronder, K. S.) „dat dese (bewegende) genade altijd wederstaenlijk is, dat is,

dat de wille des menschen altijd de ghenade der bekeeringe ende wedergeboorte kan wederstaen: jae dat de wille des menschen altijd vry is gebleven, ende noch is, tusschen goet ende quaet, alsoo datse de aengeboden genade kan ofte aennemen ofte verwerpen. Dese wederstaenlijcke genade drijft Wtenbogaert... seer ernstelijck. Soo dat hier nu is, jae, ende neen.

Maar opdat de ongerijmtheit van zijn leere niet en soude bekendt worden, soeckt hy den stant des geschils, desen aenghaende... seer te verdonckeren, alsof 't selve waar alleen over de maniere vande werckinge der genade. Ende hier meent hy wat voeds te hebben uyt het Advijs zelfs, 't welck geseyt heeft, dat de rechtgevoelende daer in seer wel te vreden zyn, dat men 't begin, midden, endeynde onser salicheyt, niet des menschen natuurlijke krachten, maar de onverdienbare ghenade ende treckinge Godes in Christo moet toeschrijven: midts dat men daer onder niet en verstaet, dat de maniere vande werckinge of treckinge der selver ghenade is wederstaenlijck.”

Hierna toont Trigland aan, dat Wtenbogaert slechts een kunstgreep heeft toegepast, toen hij op die manier het debat afleidde van de bewegende „genade” op de „manier der werking” ervan¹⁾. En hij zegt: „soo en is dan hier het verschil niet over de maniere, maar over de saecke. Niet, of Godt in den mensche werckt, als in een beest, stock ofte block, so Wtenbogaert den Leser geerne soude wijsmaecken, maer of Godt den eenighen wercker is alles goets in den mensche.”

9. Mij dunkt, dit zijn ophelderende bijzonderheden. Men kan er duidelijk uit aantoonen, hoe vervlakkend het werkt, als Prof. Hepp tout court op „de genade” toepast, wat in veel enger verband van bepaalde werken Gods gezegd is. „De” onwederstandelijke genade zou een gereformeerd dogma zijn, in deze korte formulering?

Mis! zegt Trigland! Oorspronkelijkheidsziekte! voegt hij er aan toe: „Waer heeft men oyt van een wederstaenlijcke ende onwederstaenlijcke genade in de Gereformeerde Kercken gehooft, eer Arminius, ende de Remonstranten met hem, dese dispute hebben voortgebracht? Seer wel seyt Pareus: Desen dreck heeft onlanx eenere bedacht, die welcke nieuwe opinien in 't hooft hebbende, om eenen eeuwighen naem te krijgen, oock nieuwe manieren van sprecken versiert heeft...” Het kan wonderlijk loopen. Oorspronkelijkheidsziekte bracht volgens Pareus het alternatief: wederstaenlijcke-onwederstaenlijcke genade voort. En na ruim drie eeuwen wil een broeder, die met de passpartout-diagnose: „oorspronkelijkheidsziekte”, het land doorwandelt, het ééne lid van dit dilemma, en daarmee heel zijn aanwendbaarheid, veel en veel verder uitbreiden, dan Dordt gedaan heeft. Waarom toch? Die broeder-hoogleraar is er anders nog al eens bij, om te spreken van „algemeen en bijzonder”; we hebben onlangs ook al van een „algemeen” en „bijzonder” geweten een verhandeling gekregen onder zijn leiding. Ach, men zou ditmaal haast verlangen naar een onderscheiding tusschen „algemeen” en „bijzondere” wederstaen-, of onwederstaenbaarheid. Want daardoor zou veel narigheid ons bespaard gebleven zijn.

10. Deze laatste opmerking brengt me op een volgende, die eigenlijk het stuk van inzender niet raakt: Prof. Hepp heeft in zijn polemieek tegen mijn opvatting, toen het dus ging over het dipleurische verbond, op dezelfde bladzijde (74) betoogd, dat achter dit probleem „de diepe verborgenheid van de WILSVRIJHEID” lag. Al liggen er veel meer problemen achter (b.v. dat van 's menschen ambts- en rechtspositie) toch geven we Prof. Hepp op dit punt gelijk. Even verder verklaart hij: „Ik mag hier niet een overzicht geven van de formuleringen” der gereformeerden ten aanzien van de wilsvrijheid (74). Tot troost voor wie het tegenwoordig nog wagt, van de vadersen op bepaalde punten af te wijken, heet het dan verder bij Prof. Hepp: „de onbeholpenheid hiervan werd door ieder gevoeld” (zoo iets mag men volgens sommigen pas zeggen als de vadersen overgrootvaders werden, en dan mag het over heel de lijne). Welnu, als Prof. Hepp de formuleringen der wilsvrijheid bij de vadersen zoo onbeholpen vindt, dan zal hij het debat met de Remonstranten ter zake wel zéér onbeholpen vinden. Dat debat nu ligt achter het tegen Ds de Graaf opgeworpen thema van de „onweerstaenlijke genade”. Het is door Trigland duidelijk aangetoond. En nu één van beide: of Prof. Hepp heeft ook van deze dingen geen kennis genomen (maar wie dat onderstelt, maakt Ds de Bondt weer boos), of hij heeft op een terrein, waarop hij de vadersen onbeholpen spreken zag, zelf een slordigheid in uitdrukking gebruikt, die we allemaal op zijn tijd ons veroorloven, en waar ook niemand wat achter zoekt, als we een normaal verkeer onderhouden; die echter heel veel beteekent, en dan ten kwade, als er met zulk zwaar geschut (deformatie, confessioneel geschilt) gewerkt wordt. Wie van oorspronkelijkheidsziekte spreekt, moet tegenover de bestaande belijdenis zelf zorgvuldigheid betrachten, en niet met zevenmijlslaarzen door de disputkamers van de vadersen heen wandelen.

11. Keeren we tot inzender terug: dat inderdaad niet

1) Want in het Advijs en is dat niet ghestelt, om dat wy, of een wederstaenlijcke treckinge toestonden, of meenden dat het verschil alleen over de maniere van de werckinge waer: Maer veel meer, om te ghebruycken der Remonstranten eyghen wo(o)rden, opdat zy niet segghen, dat men het verschil niet anders als met haer eyghen woorden verhaelt. Want als het Advijs die Remonstrantische manieren van sprecken verclaert, ende met zijn eygen woorden wil aenwijzen waer de knoop leydt, ende wat achter sulck een wederstaenlijcke treckinge schuyt, soo seyt het, Of dat het goede ghebruyck van dese ghenade hanght aen het goede gebruyck van 's menschen vrye wille. Waermede het Advijs duidelijck verclaert, dat het niet op de maniere van de werckinge, maer op de werckinge zelfs aencomt.

over „de” genade, maar over bepaalde werkingen van Gods genade gehandeld werd tusschen Gomaristen en Remonstranten, blijkt duidelijck uit wat Trigland verder opmerkt. Met Pareus in diens strijd tegen Bellarminus telt hij vijf onderscheidingen of distincties in het spreken van genade:

a. eerste distinctie: rakende de goddelijke werkingen (werken uit de voorzienigheid, dan wel uit de praedestinatie; de eerste heet eigenlijk HULP, de tweede GENADE).

b. Tweede distinctie: rakende de HULP; er is algemeene hulp („in Hem leven wij”, etc.) en bijzondere hulp, schoone gaven, werkkunst, schilderkunst, kloekmoedigheid, standvastigheid, voorzichtigheid, Bezaleel, Cyrus, Alexander, Scipio, en heel wat menschen meer, worden als voorbeeld genoemd. (In 't voorbijgaan zij opgemerkt, dat in Triglands overzicht hier is besproken, wat velen thans „gemeene gratie” noemen; deze wordt hier niet uit Christus ontleend, maar uit de voorzienigheid, afgedacht van Christus, wat nu net precies is, wat ik aan 't verdedigen was, voor Prof. Hepp in de rede viel, en wat strookt met het positie kiezen in het werkverbond, omdat, zie verleden week, in dat werkverbond de voorzienigheid den mensch in zijn hem toegewezen rechtspositie houdt. Prof. Hepp vergeve mij dit „journalistieke uitstapje”).

c. Derde distinctie: rakende de GENADE:

A. Eeuwige en tijdelijke genade; de eeuwige is de uitverkiezende liefde (maar die is eigenlijk niet zoozeer genadewerking, als wel „fonteyne ende oorspronck der werckinge”); de tijdelijke is: het „stuuren en overvoeren” der verkorenen tot de zaligheid.

B. Om niet gevende en om niet gegeven genade.

C. Uitwendige om niet gegeven genade, en inwendige om niet gegeven genade. De UITWENDIGE genade van deze groep is: die, welke ons „uyterlijk wordt voorgedragen tot gheloove ende saligheyt, als de roepinghe door het Euangelium: of toeghereeckent wordt door het gheloove”, vergeving der zonden, rechtvaardigmaking. De inwendige genade vervat alle bewegingen van Gods barmhartigheid, die God IN ONS WERKT.

d. Vierde distinctie, rakende deze laatste INWENDIGE GENADE; ze is of BEWEGENDE, of HABITUEEL. De „bewegende” is: inwendige roeping van den Heiligen Geest (geschiedende door verlichting van het verstand, vernieuwing van den wil, en van het hart), wederbaring, besturing, bescherming, volharding. De „habituële” is wat anders: zij „vervat in haer alle de gaven van roepinghe ende saligheyt, die door de ghenade des Gheestes in den heylighen blijven by maniere van een gedurige inhanghende hoedanigheyt” (het woord „habitus” is hier anders gebruikt dan bij vele tegenwoordige gereformeerden, wat ik al eens eerder opmerkte).

e. Vijfde distinctie: rakende de BEWEGENDE GENADE: er is een EERSTE en een TWEDE bewegende genade, „opdat wij de gewooneelcke termen ende manieren van spreken ghebruycken”. De eerste is die, waardoor wij krachtiglijk geroepen worden uit den stand der zonde en overgezet in den stand der genade. Dat is de nieuwe schepping, opwekking uit den dood der zonde, levendmaking, wederbaring, etc. De tweede is die, door welke wij in den staat der genade worden versterkt, gestuurd, bewaard, opdat wij volhardend blijven tot het einde, Jer. 32: 40, Ps. 143: 10, Phil. 1: 6; 1 Cor. 1: 8.

Welnu, Trigland zegt precies, tot twee maal toe, wat nu de gereformeerde tegenover den Remonstrant gehandhaafd hebben wil. Bij punt d, vierde distinctie, zegt hij NA bespreking der „bewegende”, en vóór die der „habituële” inwendige genade:

DESE IS EYGHENTLIJCK DIE GHENADE, VAN DE WELCKE IN DESE BOECKEN VAN DE GHENADE ENDE VRYE WILLE GEDISPUTEERT WORD.

En na afhandeling van punt 5, waarin dan weer de BEWEGENDE genade (niet de habituële) wordt onderscheiden in haar openen van het hart (eerste daad) en haar uiteindelijk bewaren van het werk, dat ZIJ in ons werkte:

VAN DEZE BEWEGENDE GENADE, DIE IN HET VIERDE ONDERSCHeyT IS BESCHREVEN, EN IN HET VIJFDE ONDERSCHeyT AFGEDEELT, van de welke Pareus teghen Bellarminum ghedisputeert heeft, IS OOCK QUESTIE TUSSEN ONS ENDE DE REMONSTRANTEN.

Met andere woorden: het geschil liep dáárover, en niet over al dat andere.

En nu één van beide: men beweert, dat de hierboven besproken geschenken van die „genade”, welke niet de „bewegende” heet, „in Christus” gegeven zijn, of „met Christus in verband staan”, of men beweert het niet. Dáárover valt te praten; en wie wat ik opmerkte, verder doordenkt, zal hier wel weten, in welke richting ik het antwoord zoek. Maar men moet niet een opvatting als Ds de Graaf voorstaat, afdoen met het onverklaarde adagium: „de genade is altijd onwederstandelijk”, want dat is niet in de historische lijn gesproken; we moeten progressief blijven. Wat Ds Spier zeide, heeft in geen deele geleken op wat de Remonstranten beweerden, gelijk het evenmin in strijd kwam met wat de Dordtsche Canones hebben gezegd. Het klopte alleen maar met wat ik uit Bavinck citeerde.

Men zie verder nog, in hetzelfde werk van Trigland, bl. 51—55. De Remonstranten zeiden: de mensch kan met zijn vrijen wil den Geest altijd weerstaan, ook als Hij wil wederbaren. Neen, antwoorden de gereformeerden. Als Hij wil buigen, dan buigt Hij.

12. Van de „bewegende genade” heeft dus Ds Spier niet ontkend, dat zij altijd onwederstandelijk is. Hij heeft alleen maar gezegd: genade, in verband staande met Christus, omvat meer dan die bewegende genade. Dat kan hij zeggen, omdat hij het met Ds de Graaf eens is (ik weet dat niet), of omdat hij het met Trigland eens is, of, omdat hij nog weer een derde meening voorstaat.

13. Van Verbonden-remonstrantisme is dus in het artikel van Ds Spier geen spoor te bemerken. Dat zou alleen het geval zijn, als hij de met Christus in verband staande genade had beperkt tot „de particuliere genade”, gelijk inzender ze verstaat. Maar de eigen woorden van Ds